

La filosofia i la infància: una altra estància del llenguatge i de l'experiència de pensar

Dra. Liliana J. Guzmán

Walter Kohan. *Filosofia y Educación. La infancia y la política como pretextos*. Caracas, FUNDARTE, 2011. 208 pàgines.

Estructurat orgànicament en tres parts, aquest llibre de Walter Kohan aborda els temes principals que preocupen a l'autor fa temps: la infància, l'educació i la filosofia. En primer lloc, Kohan li dedica quatre extensos capítols a la relació entre filosofia i infància, i a aquelles preguntes que es pensen (i que l'autor suggereix pensar) en els llindars de la disciplina acadèmica i la filosofia amb i de la infància.

Des d'una perspectiva traçada des de la filosofia com a interrogació de l'ensenyament (i de l'educació com a emancipació), Walter Kohan desenvolupa la idea d'infància com a estrangeritat, posant a dialogar conceptes de Jacques Rancière i Jacques Derrida. Així, la infància és pensada en la figura de l'estranger, com a «força d'estrangeritat», en l'amable noció derridiana de «hospitalitat» segons la qual la infància seria un temps d'obertura on la política esdevé en la capacitat de fer lloc a la possible i a consciència de l'impossible; més encara, esdevé en l'obertura del fet educatiu a una experiència del pensament on la paraula de l'altre té veu en el nostre estatge del llenguatge, aquell espai de certes i coneixements des dels quals parlem, pensem, eduquem i transmetem formes de relacions amb la cultura i de constitució de la subjectivitat.

També aquesta primera part del llibre, i en estricta conseqüència als desenvolupaments que Kohan ve realitzant per tal

de pensar una figura clau per a la filosofia com a paradigma de l'educador, del nen, del mestre, ofereix un capítol consagrat a Sócrates: la «infància de l'educació i la filosofia». Sócrates, o figura des de la qual l'autor interroga (amb Michel Foucault) l'experiència filosòfica com a inquietud de si, com *epimeleia heautou*, especialment visible en tant saviesa pràctica en molts diàlegs platònics, com *Menón* i *Eutifrón*.

Un tercer capítol d'aquesta primera part de l'obra ofereix un exercici reflexiu i d'hermenèutica de la «hospitalitat» a partir de dos enunciats: un de infància, pròpiament, i un altre d'aprenentatge de llengua estrangera. En un cas, el primer diu «cada cosa té un motiu per ser entesa de la mateixa manera en què és entesa» –enunciat filosòfic de clara significació a la tradició occidental i antiga–, i en un altre, un nen descobreix un joc del llenguatge a partir d'una associació (i diferència) entre llengües: «"Tia", em português, se diz "tía", em espanhol»¹. Ambdós com a exercicis de posar en relació infància i estrangeritat com a inquietuds sobre el llenguatge, sobre la temporalitat i especialment com a pràctica d'interrogació del pensament des de la consciència de la pròpia ignorància com a condició *sine qua non* per tornar a pensar, tornar a la infància

(1) Kohan, W. (2011) *Filosofia y Educación. La infancia y la política como pretextos*, Cap. 3 «Motivos para pensar la infancia más literal», p. 69 y següents.

cia com un estat d'obertura a una altra educació de la infància com esdevenir.

L'autor finalitza aquesta primera part amb una mirada de l'educació i de la infància del pensament a partir de la mirada de Gilles Deleuze, especialment com una filosofia no de la infància ni tampoc de l'educació, sinó com a dimensió afirmada en l'escriptura, «amb una potència infantil que interromp la normalitat d'allò pensat i fa visible les condicions per a la creació d'un món nou»².

En aquesta lectura de Deleuze, el llibre convoca a una doble obertura del filosofar: la del pensar el nostre temps, com una pràctica que –en continuïtat amb obres prèvies de Kohan– «traça una nova imatge del pensament, intervé decisivament en la manera de pensar del seu temps»³, i la del pensar mateix com a esdeveniment i esdevenir de la infància enfront de la imatge dogmàtica del pensament, esdevenir que ocorre com un «raig» i com a «treball polític»: la tasca de

afirmar una política de pensament no dogmàtica, no feixista, no totalitària, una política d'allò múltiple, de la singularitat i de l'esdeveniment; un esdevenir de la política o una política de l'esdevenir. Una política de l'ensenyar i de l'aprendre com a problemes que no ens esperen ja delimitats, sinó que és necessari delimitar en tot el seu desplegar-se. Una política del pensament que, primer de tot, nega els plànols sobre els quals l'educació s'ha pensat a si mateixa i elabora nous plànols, desatén els problemes plantejats com a urgents i necessaris pel discurs pedagògic i traça nous problemes: actuals però intempestius, reals i al mateix temps invisibles; una política que, per fi, desconfia dels conceptes ja creats i afirma les condicions per a una altra creació⁴.

Una segona part del llibre de Kohan torna a ocupar-se de Sócrates, però d'un Sócrates amb una relació pedagògica i filosòfica amb Plató que passa per l'ull deconstructiu de Jacques Derrida. En acord a la lectura derridiana de Plató (i del pensar la filosofia en els començaments històrics del logos occidental, sota la relació entre escriptura i disseminació), Walter Kohan ens fa llegir aquí novament textos clàssics com *Apologia de Sócrates*, *Fedro* o *La República*. Altres textos derridians que ocupen l'atenció d'aquest capítol del llibre és *La Carte Postale*, i la figura platònica del *phármakon*, aquella droga per a l'oblit i la memòria que el dispositiu platònic ens va deixar en herència, com a farmàcia de duplicitat i diferència, en qualitat d'esdeveniment del pensar.

Aquesta part segona del llibre inclou una emotiva i profunda carta escrita per Kohan a Mathew Lipman, fundador del programa *Filosofia per a Nens*, en memòria d'aquest filòsof i educador a propòsit de la seva mort, esdevinguda el 26 de desembre de 2010. De la mateixa manera, l'autor dedica aquí un capítol específic a la pràctica filosòfica en les comunitats populars: pren sentit així la veu de l'experiència filosòfica realitzada entre comunitats de nens i estrangers, en l'horitzó foucaultia d'una «ontologia històrica del present», com també en la necessitat de restituir al pensament el seu caràcter viu en les tradicions populars d'aquells que, en l'acadèmia, no tenen veu: tal és el cas d'una sentència presa d'un pare zapotenc, que va dir: «Primer caminaràs tots els camins de tots els pobles de la terra, abans de trobar-te a tu mateix» («*Niru zazalu' guiráxixe neza guidxilayú ti ganda guidxelu' lii*»)⁵, o del

(2) Ob. cit. p. 91.

(3) Kohan, W. (2004) *Infancia. Entre educación y filosofía*, Barcelona: Laertes, p. 234.

(4) Kohan, W. (2011) ob. Cit. p. 95.

(5) Ob. cit. p. 59.

filosofar com a exercici ètic de cura de si mateix.

Tanca aquest segon apartat de *Filosofía y Educación* un capítol especialment dedicat a l'escriptura en el pensament infantil, com a mediació que dóna a pensar el vincle entre Infància i Filosofia, i que busca una experiència en el llenguatge en recerca d'una inquietud de si que, en el model de Sócrates, es dóna a ensenyar com un pensament viu que transcendeix els marges de l'instituit i fa de la filosofia una altra política educativa que l'autor ja havia assenyalat en una obra anterior sota aquestes premisses:

quina política s'afirma per a (i a través de) el pensament quan la filosofia es presenta en situació educativa? (...) En efecte, si del que es tracta és d'ensenyar i aprendre filosofia, de l'aprendre, de l'ensenyar, de la relació entre aquests termes, del que és possible, desitjable, important fer a través de i amb el pensament en els espais institucionals habitats⁶.

Com a tercera i última part del llibre, Walter Kohan ofereix diversos textos d'entrevistes, converses, o trobades compartides amb diferents exponents d'aquesta disciplina: Oscar Brénifier i Maurici Langon, entre altres. Tanca el llibre amb capítols que donen vida al diàleg filosòfic en conseqüència a tot l'exposat en el cos del llibre, sobre la filosofia com a pràctica dialògica, dialèctica, i com a experiència d'un altre esdevenir del temps, del llenguatge, de la vida i d'un mateix.

En homenatge a l'escriptura poètica de Manuel de Barros, Walter Kohan finalitza *Filosofía y Educación* retornant la inquietud filosòfica a la recerca en la literatura de certes imatges d'infància a les quals la filosofia, i l'educació, poden convocar en un trencament amb el *disciplinament* del saber, de les institucions, de

nosaltres mateixos, en una discontinuïtat amb el normatiu de l'ensenyament en l'actual configuració del bio-poder.

Tal com *topos outopos* del llenguatge, Kohan conclou *Filosofía y Educación* amb una picada d'ullet a la literatura com una altra experiència del pensament, com estada del llenguatge i del pensar per pensar d'una altra manera la infància, l'educació i la filosofia. Doncs en els temps de la infància de la filosofia, previ al fet que el logos construís el seu dispositiu apol·lini i racional, el pensar habitava les imatges, la música i la poesia. El pensar antic, com també certa poètica dels trobadors medievals, i per què no, moltes maneres de l'art modern i tardmodern, eren altres estàncies del llenguatge en la paraula poètica, tota una experiència de estrangeritat, amb un altre diàleg entre el desig i la paraula i on la poesia i el llenguatge feien aquesta experiència definida per Giorgio Agamben en aquests termes:

la poesia construïa la seva pròpia autoritat convertint-se ella mateixa en la "estada" oferta a la gioia che mai non fina de l'experiència amorosa⁷.

Joc del llenguatge que mai acaba entre l'hospitalitat i allò estranger, que assenjala un altre estatge de l'experiència filosòfica amb l'educació i la infància.

(6) Kohan, W. (2009) *Sócrates: el enigma de enseñar*, Buenos Aires: Biblos, p. 11.

(7) Agamben, G. (2006) *Estancias: la palabra y el fantasma en la cultura occidental*, Valencia: Pre-textos.